

Н. В. Галушка

м. Черкаси

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

Вивчається питання рецепції творчості Ірен Роздобудько в українському літературознавстві.

Ключові слова: fashion-література, читабельність, «лонгселер», інтерпретація.

Изучается вопрос рецепции творчества Ирен Роздобудько в украинском литературоведении.

Ключевые слова: fashion-литература, читабельность, «лонгселлер», интерпретация.

This article is investigated the critical reception of Irene Rozdobud'ko's creativity in the aspect of Ukrainian literary criticism.

Key words: fashion-literature, readability, «longseller», interpretation.

Українська проза рубежу ХХ–ХХІ століття є складовою досить різноманітної картини руху стильових течій, розвитку індивідуальних художніх систем, що склалися і в річищі естетики постмодернізму, і паралельно, у відносній незалежності від цього художнього напрямку. Творчість таких яскравих індивідуальностей як О. Забужко, С. Жадан, Ю. Андрухович, К. Москалець, Л. Кононович, Ю. Винничук та ін. базується на різних культурних традиціях, належить до різних стильових течій і, безумовно, відзначена впливом постмодернізму. Художня проза Ірен Роздобудько репрезентує мистецтво «нової хвилі», незалежне ідеологічно, прикметне тяжінням до творчої свободи авторки. Її твори є на сьогодні актуальними, адже вони відображають стиль сучасної доби, спонукають до переосмислення усталених життєвих канонів та правил, орієнтують на збереження духовної традиції шляхом самозаглиблення та самоаналізу.

Творчість Ірен Роздобудько розгортається різнопланово й досі лишається не осмисленою системно в українському літературознавстві. У наукових студіях, присвячених літературному процесу останніх десятиліть, окремі твори цієї авторки проаналізовано лише в межах певної загальної теми. Її прозі присвячено рецензії К. Бабкіної, К. Владимирової, Л. Ганжі, К. Гічан, Т. Дігай, О. Каганець, Є. Поветкіна та окремі статті Г. Бітківської, Н. Гаук, Н. Герасименко, Я. Голобородька, Л. Горболіс, Т. Качак, О. Приходченко, Л. Старовойт, О. Сташенко, Г. Улюри та ін. Загалом прозописмо Ірен Роздобудько залишається недостатньо вивченим, а отже, рецепція творчості української письменниці в критиці ще не була предметом окремих літературознавчих студій. Метою нашої розвідки є спроба проаналізувати літературно-критичні матеріали, у яких осягається художня проза сучасної авторки.

Ірен Роздобудько – яскрава представниця української fashion-літератури, досить плідна письменниця, якій протягом 2005–2011 років вдалося започаткувати «власний літературний бренд» [4, с. 45] й надійно закріпити його на читацькому ринку. Її художня проза ще з самого початку – появою першого детективного роману «Мерці» (2001) – викликає захоплення різновікової читацької аудиторії завдяки легкій манері написання й висвітленню актуальної тематики, співзвучної життєвим інтересам кожного. Оцінки літературознавців й читачів щодо художньої прози сучасної письменниці можуть бути неоднозначними, проте всі вони сходяться в одному: романи Ірен Роздобудько є явищем складним, багаторівневим, поліфонічним. Саме такою властивістю вони завдячують насамперед різногранності творчої натури самої авторки. На сьогодні Ірен Роздобудько належить до тих популярних українських авторів, чії твори стають затребуваними на книжковому ринку й вже мають свого постійного читача. Про це свідчить укладений журналом «Фокус» рейтинг найуспішніших українських письменників 2011 року, де серед двадцяти п'яти позицій Ірен Роздобудько посідає сьоме місце. Кількість проданих екземплярів книг цієї авторки становить 15 019 примірників за рік [8]. Такий показник, безсумнівно, говорить про популярність творів сучасної мисткині, причому термін «популярність» ототожнюється з поняттям «затребуваності». В контексті нашої розвідки доцільним є аналіз складових, які формують власне авторську манеру письма Ірен Роздобудько. Поглянемо на її художню прозу через проекцію читацького сприйняття, беручи точкою відліку концепт читабельності творів як основний критерій в оцінюванні «нової» літератури.

У найширшому розумінні читабельність (від англ. readability) – це характеристика тексту з точки зору його загального сприйняття людиною (поліграфічного та стилістичного ракурсу). У вузькому сенсі читабельність – це ознака художньої вартісності літературного твору, здатності автора зацікавити читача, вплинути на формування його життєвих цінностей і естетичних смаків. Як стверджує С. Філоненко, поняття «читабельності» застосовується до всієї царини літератури – як масової, так й елітарної. Проте найчастіше цей термін прийнято вживати, характеризуючи сферу «популярної белетристики, що спрямована на швидкий успіх та широку популярність» [7, с. 72]. Зокрема, І. Андрусак визначає читабельність як ознаку «іншої прози» або «екзистенційної психологічної прози», яка знаходиться поміж літературними категоріями «попса» / «експериментальне письменство» й інтегрує властивості обох. Серед основних її завдань такі: 1) відповідати на актуальні питання та виклики сучасності; 2) спонукати читача до серйозного розмислу [1].

Про читабельність української літератури розмірковують письменники Р. Кухарук та А. Дімаров у однойменній статті «Про читабельність літератури і не тільки». Так, Р. Кухарук поділяє прозу на «рефлексійну» й «динамічну» і концепт читабельності, насамперед, пов'язує із сюжетністю й умінням автора побудувати «живий» діалог. Для А. Дімарова найголовнішим у написанні тексту є емоційний чинник, тобто здатність автора «пропускати

твір крізь серце», а також майстерне моделювання інтригуючого початку роману. Письменник зазначає, що «кожен по-справжньому читабельний твір має в собі захований гачок з наживкою. І цю наживку читач моментально ковтає» [5, с. 4]. Брати Капранови кваліфікують читабельність як невід'ємну складову успішності книжкової продукції. Рецепт популярності літературних творів, за словами українських видавців, базується на таких основних вимогах: тексти повинні «бути читабельними за формою, сучасними за методом і національними за змістом» [2]. Тільки тоді вони претендуватимуть на звання «лонгселерів» і будуть у центрі читацького попиту протягом тривалого часу.

Таким чином, концепт читабельності твору прийнято розглядати не лише з точки зору доступної манери викладу текстового полотна, а й із позиції вміння автора зацікавити читача динамічністю сюжетної схеми, емоційністю, правдоподібністю творення образів чи характерів, майстерністю розповідача.

У формуванні читабельності текстів Ірен Роздобудько основну роль відіграють:

1. *Вибір теми, що перебуває в полі сучасних читацьких запитів і підпорядковується категорії так званої «позавікової тематики».* Художня проза української письменниці вирізняється багатогранністю, оглядом широкого спектра всезагальних проблем людства: кохання і зради («Гудзик»), любові й ненависті («Ескорт у смерть», «Зів'ялі квіти викидають»), життєвого та морального вибору («Шості двері», «Амулет Паскаля»), любові до Батьківщини («Ранковий прибиральник», «Я знаю, що ти знаєш, що я знаю»), людської вартості й тлінності («Перейти темряву», «Дванадцять, або Виховання жінки в умовах, не придатних до життя»), запізненого пробудження душі («Дві хвилини правди»), взаємозв'язків минулого і майбутнього («Якби») та ін.

2. *Жанрова розмаїтість творів, що розраховані на еkleктичну читацьку аудиторію.* Прозовий доробок сучасної авторки досить неоднорідний за своєю жанрово-фабульною приналежністю і включає детективи, психологічні трилери, романи-візії, мелодрами та ін. Я. Голобородько називає тексти Ірен Роздобудько «трендовими», оскільки вони орієнтовані на «майже всі цінності й споживчі смаки» [4, с. 45]. Дослідник звертає увагу на важливість фантазії й винахідливості авторки як провідного концепту її творчості. Адже апелюючи здебільшого до масових жанрів літератури, письменниця намагається вкладати у прозу досить серйозний та актуальний зміст. Це значно загострює питання «невизначеності літературної ніші» творів Ірен Роздобудько, що корелюються категоріями highbrow / lowbrow, елітарного / егалітарного, високого / низького. Розташовуючись на перехресті цих двох літературних парадигм, художня проза сучасної авторки посідає особливе місце в естетико-стильовій системі координат постмодернізму і потребує від читача уважного прочитання, належного осмислення та вмілого інтерпретування текстового полотна.

3. *Емоційна забарвленість прози*: почуття та емоції, які викликають твори сучасної письменниці, спрямовані на підтримання уваги, стимулювання читацького інтересу у розвитку теми, сюжетної схеми тощо. Ірен Роздобудько цікавлять не лише події роману, а й самі герої. Вона моделює характери, у формуванні яких визначальну роль відіграє боротьба двох антитектичних «Я» в душі людини, тяжке самостворення особистості чи її відчуження у суспільстві. «Акцентований психологізм» [3, с. 37] героїв, відтворення їх емоційно-психологічних станів, роздумів, переживань зумовлює цілісне зображення зовнішнього світу як внутрішньоособистісного. Таке конструювання текстового полотна мотивується не тільки логікою жанру, а й логікою романтичного мислення авторки. Розглядаючи її прозові твори, Я. Голобородько зазначає, що вони наскрізно пронизані романтичним світоспогляданням письменниці, адже в них «стилістика емоцій безальтернативно домінує над культурою рації» [4, с. 45]. Н. Герасименко, зокрема, називає художню прозу Ірен Роздобудько «психологічним читвом» і виносить її поза будь-які жанрові межі. Таким чином, психологізм є невід'ємною складовою ідіостилю сучасної письменниці, завдяки якій вона оживляє внутрішнє «Я» читача, культивує світ його моральних цінностей.

4. *Кінематографічність є однією з домінуючих ознак творчості Ірен Роздобудько*. Сценарний досвід української мисткині добре відчутний у її прозописмі. За словами Г. Улюри, її творам притаманні такі кінематографічні прийоми художнього тексту як сценарність, монтаж й візуальність [6, с. 148]. Романи Ірен Роздобудько мають складну кількопланову побудову з багатьма персонажами, життя яких показано в декількох часових та просторових площинах. Героїв Ірен Роздобудько важко розмежувати на головних і другорядних, адже кожен із них виконує у тексті «свою основну роль». Конкретність і деталь, багатоекранність уяви, кадровість і крупноплановість в описах забезпечують оригінальне авторське оформлення детективних, авантюрно-пригодницьких та мелодраматичних сюжетів, сприяють відтворенню подієвої схеми творів, викликають ефект кіноперегляду. Завдяки цим основним характеристикам романи Ірен Роздобудько легко піддаються екранізуванню. Письменниця не пропонує читачам простих однозначних вирішень своїх психологічних колізій, а навпаки – намагається висвітлити й об'єктивно обґрунтувати позицію кожної зі сторін описаного конфлікту. Проте інколи, залишаючи твір композиційно незавершеним, вона підсвідомо спонукає до творчого домислу та моделювання читачем «свого фіналу» (як-от, наприклад, у романах «Гудзик», «Дві хвилини правди», «Ранковий прибиральник», «Амулет Паскаля»). Такий авторський прийом слугує своєрідним натяком на можливе продовження книги, що нагадує принцип серійності у кіно.

5. *«Легка» манера написання*. Незважаючи на насиченість творів ускладненими сюжетними діями, ліричними відступами, літературними асоціаціями, алюзіями, «сюжетні моделі прози сучасної письменниці дихають легкістю викладу, флегматичністю розгортання, прозорістю натяку або смислових акцентів» [4, с. 46]. Текстові оповіді Ірен Роздобудько

ведуться живою, зрозумілою, сучасною мовою. Описи здійснюються динамічно, що досягається за рахунок насиченості подіями, майстерності авторки правдоподібно зображувати сцени та центральні образи, вміння утримувати сюжетну інтригу. Це забезпечує неможливість спрогнозувати наступний крок дійових осіб та передбачити подальше продовження твору.

б. Насиченість тексту авторськими цитатами й афоризмами. Художня проза Ірен Роздобудько наскрізно просочена потужною життєвою енергетикою, що спонукає читачів до серйозних роздумів про важливі питання буття:

– *про життя*: «Завтра» – це сьогодні, яке ще не настало» («Гудзик»); «Життя не має смаку, в чистому вигляді воно – як дистильована вода. Ми самі додаємо у нього солі, перцю чи цукру. Коли життя набуває смаку – серце болить сильніше» («Гудзик»); «Життя – взагалі мило. Спочатку запашне, “Полуничне”, а потім – жалюгідний обмилок сподівань, утрачених можливостей, надій, сил, розуму, здорового глузду, пам’яті» («Дванадцять, або Виховання жінки в умовах, не придатних до життя»); «Кожен у цьому житті несе свій хрест. Що більше помилок робить людина – то тяжчий цей хрест» («Гудзик»); «Живи в собі – і тоді ніколи не відчуєш тісняви» («Якби») та ін.;

– *про кохання*: «Люди, що не відчувають любові, рано чи пізно перетворюються на зомбі, на аморфне ніщо, вони незадоволені життям, хоч яким би воно було» («Зів’ялі квіти викидають»); «Тільки незбагненне має право на вічність»; «Є люди, які за своєю природою не можуть бути щасливими»; «...любов – дар. Його отримують із народженням разом із іншими почуттями, такими як слух або зір. Часом цей дар перетворюється на важкий камінь, на хрест, на повітряну кульку. Але його вже не позбутися: він не є твоїм власним вибором. Так сталося при народженні... І якщо божевільний митець або просто – божевільний здатен відрубати собі руку, виколоти око чи відтяти вухо – то від цього дару можна звільнитися, лише зупинивши власне серце...» («Дванадцять, або Виховання жінки в умовах, не придатних до життя»); «Люди говорять один до одного краще, коли мовчать» («Останній діамант міледі»); «А любов є просто любов’ю. Вона не потребує епітетів... Її сенс може розкритися лише обраним. Він не залежить від чогось зовнішнього. Любов – дар, котрий живе всередині кожного, але може ніколи не розкритися. Так і лишається до кінця життя – якоюсь мізерною, зіщуленою і навіть зайвою клітиною. Адже жоден промінь не освітив її, не дав їй життя, не окропив живою водою» («Якби»); «Любов не має пояснень! Але має наслідки і... продовження» («Я знаю, що ти знаєш, що я знаю»); «Любов – єдиний, останній шанс вижити» («Гудзик») і т. д.;

– *про свободу*: «Людина має право на єдину свободу – бути собою» («Гудзик»); «Свобода не може бути дозованою» («Гудзик»); «...кращий спосіб утримати – дати свободу!» («Дванадцять, або Виховання жінки в умовах, не придатних до життя»); «Свобода – брати на себе якомога більше – в десятки разів більше, ніж можеш витримати. Будеш задихатися, гнутися, але в певну

мить відчуєш – вантажу немає: його "взято", ти вільний – в слові, в побуті, в коханні... Ти навчився розуміти більше, ніж інші» («Гудзик») та ін.;

– *про творчість*: «Художник або будь-який митець проживає тисячі життів через те, що хоче перемогти смерть. І взагалі творчість – це боротьба зі страхом смерті»; «Творчість – це кара. Нею займаються самогубці. Самогубець пише у своєму житті одного листа – передсмертного, а художник кожен роботу пише, як прощання»; «Надзавдання кожного справжнього митця – довести читача до незручності від упізнання себе у книзі, на полотні чи на екрані... Ось це і є диво! Влучення у больову точку» («Я знаю, що ти знаєш, що я знаю»).

Таким чином, у художній прозі Ірен Роздобудько органічно синтезуються пізнавально-аналітична й естетико-творча настанови, корелюються опозиції індивідуального / загального, жіночого / чоловічого, особистого / соціального. Кожен твір письменниці – це своєрідна енциклопедія ускладнених сюжетів, духовних розмислів, глибоких переживань та цікавих історій. Завдяки строкатій подієвості сюжету, жанровій різноморфності, простоті написання, актуальній для всіх часів проблематиці, її твори можуть претендувати на звання «лонгселерів», адже зацікавлюють сучасного читача й стають затребуваним на книжковому ринку. Про це свідчать додаткові перевидання книг, їх переклад російською мовою та екранізації, що сприяє поширенню та популяризації «текстового бренду» Ірен Роздобудько. Варто наголосити, що у поняття «бренд» ми вкладаємо розуміння культурних стратегій, цілісності автора як естетичної фігури, яка завдяки своїм творам доносить до читача важливі життєві істини й спонукає його до серйозних роздумів про важливі питання буття. Можемо припустити, що з часом завдяки своїй творчій продуктивності та читацькій затребуваності українська мисткиня має всі шанси перейти з розряду «модних» авторів у категорію «культових».

Отже, літературознавча рецепція творчості Ірен Роздобудько є досить цікавою в плані осмислення її прозового доробку. Однак можемо зробити висновок, що в українському літературознавстві творчість цієї письменниці залишається недостатньо висвітленою в таких вагомих аспектах як загальний нарис життя сучасної авторки, жанрово-стильова специфіка та проблематика її художньої прози. Перспективи наших подальших літературознавчих студій полягають у науковій інтерпретації художньої творчості Ірен Роздобудько, передусім у зазначених ракурсах.

Бібліографічні посилання

1. Андрусак І. «Інша проза» починається з «Жертвопринесення» / Іван Андрусак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inlit.org.ua/node/83>.
2. Брати Капранови. Кобзарство як альтернатива глобалізації / Віталій і Дмитро Капранови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kobzar.com.ua/index.php?id=4&theme>.

3. Герасименко Н. Особливості творчої манери І. Роздобудько / Ніна Герасименко // Слово і час. – № 11. – С. 36–39.
4. Голобородько Я. Українська fashion-література. Тексти і цінності Ірен Роздобудько / Ярослав Голобородько // Вісник НАН України. – 2010. – № 1. – С. 44–50.
5. «Про читабельність літератури і не тільки». Розмова Анатолія Дімарова з Романом Кухаруком // Кур'єр Кривбасу. – 2000. – № 125–126. – С. 3–9.
6. Улюра Г. Театр : помилковість аксіоми / Ганна Улюра // Київська Русь. – Кн. II: Ілюзія. – К., 2006. – С. 144–149.
7. Філоненко С. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр : монографія / Софія Філоненко. – Донецьк : ЛАНДОН–XXI, 2011. – 432 с.
8. «25 самых успешных украинских писателей. Рейтинг «Фокуса» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://focus.ua/culture/216871/>.

Надійшла до редколегії 25.04.2013 р.